

Intézmények összefogása a honismeretért Nyíregyházán

A honismeret szakmai értéke, annak a nemzeti műveltségben, a hazafiság, a helyes magyarságtudat kialakításában betöltött szerepe már régen nem vita tárgya sem a köztudatban, sem a tudományban. A történelmi örökség megismerése és átadása ezért közüggé lett. Mindezek bizonyításaként sokszor elhangzott az Eötvös Józseftől átvett idézet, amely – továbbgondolva – egyértelművé teszi, hogy a szűkebb haza jelenti a történelem elérhető darabját és az átélhető történelmet: „Az egész hazát csak eszmében foghatjuk fel, s így azon szeretetet, mellyel az egyes falujához vagy környezetéhez ragaszkodik, tulajdonképpen azon kapocs, mely őt a hazához köti.”

Eötvös József gondolatát értelmezve nem szorul igazolásra, hogy az ezredéves államiségünk évfordulójára való készülődés miért fokozta fel a kultúránkat gazdagító hagyományfeltárás és -örzés varázsát. Sőt, magyarázatul szolgál arra is, amiért olyan széles körben kísérté egyetértés a helyi sajátosságok megismerésének szükségességét, elfogadva hogy az általánostól való eltérés a különöst, ami csak a miénk, még értékesebbé, érdekesebbé teszi a mások, a világ számára.

Nyíregyházán a honismeret művelése nagy múltra tekint vissza. Első bázisai azok a közgyűjtemények (levéltár, múzeum, könyvtár) voltak, amelyekben a megye történelmi forrásainak döntő része található, munkát kínálva a honismeret iránt elkötelezett, valamint a népi kultúra szeretetétől fűtött munkatársak számára. Az említett három pólus később, az 1960-as években a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola történelemtudományi tanszékével, majd a megyei honismereti egyesülettel bővült. Természetes, hogy a főiskolai történetészek a tudományos igényű kutatással társultak a fenti intézményi munkához, az egyesület pedig a népszerűsítésben bizonyított. E műhelymunka eredményei – könyvek, tanulmányok publikálásával – rendszeresen napvilágot láttak, de az írásos változat mellett a szervezett vitafórumokon is eljutott a nagyobb közönséghez a jelen kiperelhetetlen részét alkotó helyi múltismeret. A szervezők azonban a fiatalok igényeinek a teljesülését is nyugtázhatták főként a honismereti-helytörténeti táborokban, szakkörökben, vetélkedőkön való részvételükkel, továbbá az ilyen témájú főiskolai szakdolgozatok vállalásával, a *Honismeret* című lap olvasótáborának a növelésével. Ezek a szép teljesítmények minden bizonnyal hozzájárultak ahhoz, hogy Nyíregyháza és a megye 2019-ben már hatodszor adhat otthont az Országos Honismereti Akadémiának.

*Seszták Oszkár, a megyei közgyűlés elnöke
köszönti a Nemzetközi Levéltári Napok
és a honismereti pályázat résztvevőit
(Jaksi Róbert felvétele, 2018)*

Ez az ösztönzött, ám a belső igényből is fakadó honismereti értékek iránti fogékonyság a „gépezet” működtetői számára egyszerre hozott örömet és újabb feladatokat: hogyan lehet megőrizni, esetleg még növelni is, mozgalommá szélesíteni a honismeret vonzerejét? A kérdés megválaszolásához számolni kellett a szükséges anyagiak szűkösségével, de számolni lehetett a lelkes honismeret-kedvelő munkatársak tettekeszségével is. 1999 őszén asztalhoz ültek tehát a már említett intézmények vezetői, és úgy döntöttek, hogy vállalva, közösen biztosítják a cél eléréséhez szükséges feltételeket:

- évenkénti pályázatok kiírásával támogatják a honismeret művelésének maradandóbb nyomot hagyó, cselekvő formáját;
- a költségvetésből gazdálkodó közgyűjtemények együttesen előteremtik három pályadíj fedezetét;
- a pályázatokkal kapcsolatos szervezői, értékelési stb. teendőket a megyei könyvtár, levéltár, múzeum, a történelemtudományi tanszék és a honismereti egyesület képviselőiből és az „örökös” elnökből álló bizottságra ruházza;
- a pályázatok értékelésére és a díjátadásra ünnepi külsőségek között, a Megyeháza nagytermében kerüljön sor a honismeret szellemiségének a jegyében is szerveződő és már 1994-től megrendezésre kerülő Nemzetközi Levéltári Napok konferenciáján.

A hat-hétagú bizottság indító feladata minden évben a történelmi Szabolcs, Szatmár és Bereg megyék múltjának egy-egy részterületét vizsgáló pályázat kiírása volt, melynek tételei az otthonhoz, a lakóhelyhez, a tájhoz kötő hajszálygökök feltárását igényelték. Az így összeállított tételsor mindig lehetőséget kínált alkalmi (évfordulós) és hosszabb távon kutatható témák választására, gyűjtő- és feldolgozótevékenységre, valamint a közélet, a helyi intézmények (iskolák, egyház, egyesületek), üzemek, gazdaságok, kismesterségek, jeles személyiségek bemutatására vagy a népélet, paraszti kultúra, a közösség életét szabályozó hagyományok emlékeinek a gyűjtésére. Emellett a tételek ösztönöztek a közgyűjteményekben fel nem lelhető iskolai, egyházi, családi, esetleg más források, visszaemlékezések használatára. A pályátételek évenkénti frissítése pedig alkalmat adott az új igények kielégítésére is, mint pl. az évfordulók (Kossuth, Rákóczi, Nyíregyháza újratelepítése, Trianon, reformáció) alkalmából vagy a helyi értéktárak alapítását szabályozó törvény megjelenésekor.

A bizottság tagjai a pályázatban nem a történelemmel hivatásszerűen foglalkozók jelentkezését várták, ezért fontos szerepet szántak az érdeklődők módszertani segítségére, amit az érintett intézmények megfelelő szakemberei végeztek. Igaz, hogy az erre való igény nem volt általános, de az idők folyamán egyre többen éltek ezzel a lehetőséggel már a gyűjtés szakaszában is. A kapcsolattartás azonban inkább a szerkesztés, a megírás fázisában vált rendszeresebbé. A tanácsadáskor leggyakrabban a következő kérdéskörökben kértek eligazítást:

- szakirodalmi ajánlásban;
- a forrásokra való hivatkozás szakszerűségének a biztosításához;
- témájuknak – a rész és egész viszonyában – a nagyobb közösség múltjába vagy a teljes élet egészébe illesztéshez, hogy az ne elszigetelt jelenségként álljon az időben;
- a ténytudásra való törekvéshez, hogy az ne az adatok felsorolásában mutakozzon meg, hanem a tények minőségének, hatásának az érzékeltetésében.

Amikor a történelmi Szabolcs, Szatmár és Bereg megyék újkori múltját vallató-ismertető pályázatokat a honismeret mérlegére tesszük, mindenekelett a számokat hívjuk erősítőnknek, mert a szám olyan, mintha önmagában is magyarázat volna. A sort kezdhetjük mindjárt azzal, hogy a szűk két évtized alatt maga a pályázat is hagyománnyá vált, mivel 2000 óta nem szakadt meg a pályamunkák írásának folyamatossága. 2000 és 2018 között

281 pályázatot készítettek a múlt örökségét a jelenbe léptető, üzenetként belénk falazó hagyományörzők. Előfordult, hogy 31, illetve 27 dolgozat bírálataról kellett gondoskodnunk. Bizony nem lebecsülendő teljesítmény ez akkor, amikor a letűnt idő tanulmányozásának újabbnál újabb eszközei kínálják magukat mindennapi felhasználásra.

A 19 év „szavazatához” az is hozzátartozik, hogy a pályázatok hatóköre átlépte a megye-, sőt, az országhatárokat is: borsodi, hajdúi, szolnoki, kárpátaljai, partiumi illetőségűek egyaránt feliratkoztak a megyebarátok listájára. A pályázatírás társadalmivá bővítését pedig mi sem bizonyítja jobban, mint a szerzők összetétele. Van köztük általános és középiskolai tanuló, főiskolai-egyetemi hallgató, tanár, lelkész, jogász, katona, gyógyszerész, könyvtáros, közalkalmazott, nyugdíjas. A hosszú névsorban akadtak, akik többször is jelentkeztek írásaikkal, mások csak egyszer. A pályázók témaválasztása ugyanakkor a megyei értékek sokszínű világának megragadására utal. Bizonyos tipizálással a dolgozatok a köztörténet, településtörténet, intézménytörténet, egyháztörténet, társadalomtörténet, művelődéstörténet, közigazgatás-történet, gazdaság- és gazdálkodástörténet, turisztika és idegenforgalom, antropológia és néphagyományok ismeretköréhez sorolhatók be.

A pályamunkák bírálatát, rangsorolását végző zsűrit elsősorban a dolgozatok szakszerűségében, forrásértékében, megállapításainak ellenőrizhetőségében, a szerkesztés és a stílus minőségében, valamint a feldolgozottság fokában kifejezésre jutó szempontok vezették. Döntésük alapján – a dolgozatok színvonalának függvényében – általában a következő díjak elnyerésére nyílt lehetőség: I–III. pályadíj (pénzjutalommal), különdíj, ifjúsági különdíj,

Kührner Éva könyvtárvezető átveszi a nyertes pályadíjat Kujbusné Mecsei Éva megyei levéltár-igazgatótól (Jaksi Róbert felvétele, 2018)

Vitális Zsombor középiskolai tanuló ifjúsági különdíjat vesz át Sallai Józseftől, a zsűri elnökétől (Jaksi Róbert felvétele, 2018)

könyvcsoomag, könyvjutalom, oklevél (mindenkinek). A jutalmazáshoz tartozik még, hogy a pályázattal érintett önkormányzatok, intézmények – a bizottság megkeresésére – erkölcsileg és anyagiilag szintén támogatták, ösztönözték a közösségük értékeit összegyűjtő pályázókat.

A pályadíjak természetesen nem tükrözik, hogy az évek mennyire kedveztek a dolgozatok jobbá válásának. Pedig a tényszerű adatok mellett azt sem fölösleges hangsúlyozni, hogy több olyan – a források széles körére alapozó – pályamunkával találkozhattunk, amelyek nemcsak díjazást, helyezést érdemeltek, hanem publikálásra is érettek voltak. Akadtak aztán szép számban az iskolai oktatásban felhasználható vagy a tudományos kutatás számára hasznosítható írások. Még a gyűjtést felmutatók is egyszerűen, eddig hiányzót tártak fel, értékekre irányították a figyelmet, tehát mindenképpen nyertesnek érezhették magukat, megérdemelték az így minden pályázót megillető oklevelet.

A szép eredmények láttán joggal kérdezhető: tudunk-e elegendő elismerést adni a pályázóknak? Nem hisszük, hogy a kérdésre egyértelmű igennel válaszolhatnánk. A szerény jutalmak mellett bizony nagy szükség volt az erkölcsi ösztönzésre is. Ezt szolgálta az eredményhirdetés reprezentatív helyének a megválasztása, a díjaknak a megyei közgyűlés elnökének és a polgármestereknek a jelenlétében, sőt, közreműködésével történő átadása, a nyertes pályázóknak – írásaikkal – ebben a körben való bemutatkozása, a Levéltári Napok rendezvényére való meghívásuk. Az ünnepélyes alkalom így megerősítette az általuk végzett honismereti munka társadalmi értékét, közérdeket szolgáló jelentőségét, amint azt a helyi tévé és sajtó nyilvánosságot ígérő híradásai is tették.

A honismeret művelésének pályamunkák íratásával történő nyíregyházi formája mindössze 19 éves múlttal büszkélkedhet. A róla készült áttekintés olyan valóságot ölel fel, amely magában hordozza jövőjét is: a honismeret korigény marad, és lesznek, akik keresni fogják a benne rejlő értékeket.

Sallai József

A Bessenyei Társaság és Nyíregyháza

A Bessenyei Kör/Társaság léte jelentős történelmi korokon ível át és működése számos ponton egybeforrta városuk történetével. Az Osztrák–Magyar Monarchiában a millennium idején született, ifjúkorát az I. világháború és Trianon idején élte, a Horthy-korszakban teljesedett ki, majd a II. világháborút követő évek okozták kimúlását. Negyven év után támadt fel tetszhalálából és szolgálja ma is Nyíregyháza kultúráját szerető polgárait.

Az 1753-ban szlovák anyanyelvű lakosokkal újjátelepített Nyíregyháza a XIX. században fantasztikus fejlődésen ment keresztül. Szorgos, dolgozó lakói 1804-ben, majd 1824-ben megváltották magukat a földesúri terhek alól. Alig több mint egy évtized múltán, 1837-ben szabad mezővárosi rangot kapott. Fejlődésének fontos állomása volt 1858-ban a vasút kiépülése. Az újránépített település az első száz esztendőben a gazdaság megerősödésével volt elfoglalva, kevesebb ideje és energiája jutott a kulturális és egyleti élet megszervezésére. A gazdaságilag megerősödő és jó stratégiai döntéseket hozó település a közeli megyeszékhellyel, Nagykállóval szembeni központi szerephez jutott; 1876-ban a megye áttette székhelyét Nyíregyházára. Ez jelentős társadalmi átalakulás nyitánya lett, hiszen az új megyeszékhelyre kerültek a hivatalok is, hivatalnokaikkal egyetemben. Az addig többségében